

توطئه های انگلیس علیه حکومت امانی به مناسبت نودومین سالگرد استرداد استقلال افغانستان (قسمت دوم)

امان الله خان مصمم بود استقلال کشور را چه از طریق مذاکره و یا جنگ حاصل کند. عمده ترین مرام جنبش مشروطه خواهی، استرداد استقلال افغانستان بود. امان الله خان که در اوج مبارزات استقلال طلبانه و مشروطه خواهی ایکه مانع بزرگ یعنی امیرحبیب الله خان را از سر راه برداشته و امکان تحقق آزادی کامل افغانستان از یوغ اسارت امپراتوری انگلیس را مهیا ساخته بود، آگاهانه و از همان روز نخست اعلان سلطنت خود، طالب استقلال و آزادی کامل افغانستان بود. او که احساسات شدید آزادی طلبی و ضد استعماری اش از آغاز جنگ جهانی اول از کسی پوشیده نبود، و از داعیه ملنگرایان و آزادی طلبان و تلاش های هئیت ترکی-آلمانی برای استقلال هند نیز آشکارا حمایت میکرد، مصمم بود استقلال کشور را، چه از طریق صلح و مذاکره و یا زور و جنگ، حاصل کند.

امان الله خان بتاريخ ۳ مارچ ۱۹۱۹ به لارڈ چلمسفورد Lord Chelmsford وایسرای هند بریتانوی از قتل پدر، خلع شدن غاصبین و انتخاب خودش بحیث امیر افغانستان اطلاع داده بود. این مکتوب به مقاصد و سیاست آینده و تصمیم او مبنی بر استرداد استقلال کامل افغانستان و لغو معاهدات پدرش نیز اشاراتی داشت: "... نیاید بر آن رفیق ما پوشیده بماند که حکومت مستقل و آزاد افغانستان خود را آماده میداند که در هر وقت و هر موسم با در نظر داشتن ایجابات دوستی و امثالهم قراردادها و معاهداتی را با حکومت نیرومند انگلستان عقد نماید که در راه منافع تجارتی برای حکومت ما و حکومت شما مفید و سودمند باشد(۱)".

طوریکه قبلاً ذکر شد، انگلیس ها با آگاهی از وضع دربار امیر حبیب الله خان میدانستند که با نصرالله خان و یا امان الله خان، که هر دوی شان مخالفین سرسخت انگلیس بودند، بقدرت خواهد رسید. آنها خصوصاً بعد از آنکه ولیعهد مورد حمایت شان، سردار عنایت الله خان، هم از ادعای سلطنت گذشت، در صدد برآمدند تا شخص سومی را برای حفظ منافع شان بقدرت برسانند. خصوصاً بعد از آنکه حافظ سیف الله خان، وکیل بریتانیا در کابل، هم به هند اطلاع داد که امان الله خان بتاريخ ۱۳ ماه اپریل در دربار اعلان کرد که:

"... من خودم و مملکت خودم را از لحاظ داخلی و خارجی کاملاً آزاد و مستقل اعلان کرده ام. بعد از این مملکت من مانند سائر دول و قدرت های جهان آزاد است. به هیچ نیروی خارجی به اندازه یک سر مو اجازه داده نخواهد شد که در امور داخلی و خارجی افغانستان مداخله کند و اگر کسی به چنین امری اقدام نماید گردش را به این شمشیر خواهم زد". بعد از آن، امان الله خان روی خود را به طرف وکیل بریتانیا گشاده گفت: ای سفیر! آنچه من گفتم شما فهمیدید؟ وکیل بریتانیا جواب داد: بلی فهمیدم.

دولت انگلستان بعد از اعلام استقلال افغانستان و لغو معاهدات قبلی بمقابل یک عمل انجام شده قرار گرفته، و در رابطه با قبول کردن و یا رد کردن آن با مشکلات جدیدی مواجه شد. انگلیس ها از اینکه استقلال افغانستان را بحیث یک حقیقت مسلم بپذیرند و یا رد کنند، متحیر بودند. هند بریتانوی برای اعتراض به موقف امیر جدید هیچ دلیلی نداشت و نمیتوانست تحت شرایط موجود تقاضای او را برای عقد معاهدات جدید بین دو ملت خودمختار رد کند. حکومت بریتانیا از مدت ها اصرار میورزید که معاهدات افغان و انگلیس تعهداتیست که با شخص امیر عقد شده، لذا درین فرصت برایشان دشوار بود از تقاضای امان الله خان برای عقد معاهده جدید با افغانستان، ممانعت و جلوگیری نماید. به عقیده اکثریت در وزارت خارجه هند بریتانوی، با اعلام استقلال افغانستان، عمر قرار داد قبلی، چه شخصی و یا ملی بوده باشد، به پایان رسیده بود (۲).

اما با گذشت یک ماه هم انگلیس ها جواب مکتوب امان الله خان را ندادند. آنها معتقد بودند که جواب قطعی به امان الله خان به معنی شناختن امان الله خان بحیث یک پادشاه مستقل بوده و این کار برای پالیسی بریتانیا در شرق یک شکست بزرگ خواهد بود. عواملی چون وارخطائی بریتانیا از تعداد زیاد مسلمانان (۴۰٪ نفوس هند) و سؤال ادامه وفاداری شان در اردوی حکومت هند بریتانوی، اطلاع امان الله خان از اوضاع نا هنجار داخلی هند، قلت مواد غذایی و اشیا به علت جنگ جهانی اول، انفلاسیون شدید (۹۳٪ از دیاد در قیم مواد خوراکی و ۱۹۰٪ در مواد وارداتی)، و نقش احتمالی شاه مخلوع "امیر یعقوب خان" که از مدت چهل (۴۰) سال در هند در تبعید بسر میبرد و احتمالاً خواب چانس بدست آوردن دوباره تخت کابل را میدید، هم در این دودلی نقش داشتند (۳).

اقبال علیشاه در رابطه با تأخیر در قبول کردن تقاضای امان الله خان برای شناسایی استقلال کامل افغانستان مینویسد که بعد از دریافت مکتوب امیر در مقرر فرماندهی حکومت هند بریتانوی دو نظر بوجود آمد. یک بخش معتقد بودند که چون لحن مکتوب دوستانه است، لذا برای طفره رفتن از مفهوم آن بایست به همان لحن دوستانه یک جواب مناسب فرستاد. اما گروه دیگر اصرار داشت که امیر به مثابه یک پادشاه خودمختار به صراحت از جملات و عباراتی استفاده نموده است که مقصدش برچیدن نظارت بریتانیا از امور کابل است. انگلیس ها به گمان اینکه جواب دادن زود به مکتوب معنی برسمیت شناختن امان الله خان بحیث یک پادشاه مستقل را خواهد داشت، به امیر نه تنها جواب مکتوبش را ندادند، بلکه کابل حتی اطمینان رسیدن آنرا نیز نگرفت (۴).

اقبال علیشاه مدعیست که درین رابطه با اشخاص مهمی چون ایدوین مونتگیگ Edwin Montague وزیر امور داخله برای هند و همیلتون گرنت Hamilton Grant وزیر قبلی امور خارجه در شیمله بحث نموده و هر دو نفر به یکسان از خساره ناسنجیده شده اظهار ندامت کردند که به اثر جواب ندادن به مکتوب کاملاً دوستانه امان الله خان، به مناسبات آینده کشور وارد شد. او ادامه میدهد که حسن نیت معمول هم ایجاب میکند تا جواب حتی یک مکتوب بی اهمیت را هم داد، چه رسد به مکتوب رسمی یک همسایه دوست که در سال ۱۹۱۹ تمام ملت افغان از او پشتیبانی میکرد. او نتیجه میگیرد که با اطمینان میتوان گفت که اگر به تقاضای امان الله خان جواب دوستانه داده میشد، از جنگ سوم افغان و انگلیس جلوگیری بعمل می آمد.

دولت افغانستان به تعقیب نامه سوم مارچ که در آن برای عقد یک معاهده جدید باسناد حقوق مساوی آمادگی نشان داده شده بود، بدون آنکه منتظر جواب بماند، عملاً سیاست آزاد و مستقلانه خود را در پیش گرفت. یکی از این اقدامات در راه تاسیس یک دولت کاملاً مستقل، ایجاد شعبه امور خارجی و در رأس آن محمود طرزی بحیث وزیر خارجه بود. امیر امان الله خان توسط فرمانی به تاریخ یازدهم (۱۱) مارچ ۱۹۱۹ به نماینده افغان (آمر پسته خانه افغان) در پشاور اطلاع و هدایت داد که مطبوعات هند را از جلوس امان الله خان به سلطنت توسط یک اعلامیه رسمی مطلع سازد: "حکومت افغانستان از نگاه داخلی و خارجی مستقل و آزاد خواهد بود. یعنی از تمام حقوقی که حکومت های قدرت های مستقل دارند، افغانستان نیز بهره مند خواهد بود(۵)".

محمود طرزی هم به تاریخ ۲۹ مارچ به حکومت هند بریتانوی اطلاع داد که منبع تمام ارتباطات بین حکومتین هند بریتانوی و افغانستان از طریق او صورت خواهد یافت. او بدین وسیله تعامل سابق را که در آن ارتباط بین امیر و نایب السلطنه یا وایسرای میبود، از بین برد(۶). در زمان سلطنت امیر عبدالرحمن خان و امیر حبیب الله خان، حکومت هند بریتانوی همیشه اصرار میورزید که پیمان و موافقت شان با زمامداران افغان یک رابطه شخصی بوده مربوط به سلسله مراتب نمیباشد. امان الله خان با قطع کردن این رابطه بریتانیا را مجبور ساخت در قبولی و یا رد آن تصمیم بگیرد.

دولت جدید افغانستان همچنان برای اثبات ادعای استقلال خود مکاتیبی را به کشورهای دیگر جهان بشمول جاپان، ترکیه، ایران، فرانسه و اضلاع متحده امریکا هم فرستاد و در آن استقلال کشور را اعلام نمود. دو مکتوب هم به اتحاد جماهیر شوروی ارسال شد. یکی از طرف محمود طرزی به وزیر خارجه شوروی که در آن آمادگی افغانستان برای تاسیس روابط دایمی دوستانه اظهار شده بود، و دومی از امیر به لنین. دولت شوروی هم توسط اعلامیه ای به تاریخ ۲۷ مارچ ۱۹۱۹ به حیث نخستین دولت جهان استقلال افغانستان را برسمیت شناخت.

حافظ سیف الله خان وکیل انگلیس ها در کابل به تاریخ ۱۵ اپریل به هند بریتانوی راجع به تقرر محمد ولی خان بحیث اولین نماینده افغانستان به بخارا اطلاع داده نوشت که در حلقات با خبر گفته میشود که عبدالعزیز خان نماینده افغانی که از هند احضار گردیده شاید بحیث اولین نماینده به ایران فرستاده شود.

امان الله خان همچنان با رهبران ملی گرای هند همکاری نزدیک داشت. مکاتیبی را که بین محمود طرزی و میرزا غلام حیدر خان رئیس پسته خانه افغان در پشاور(۷)، و بین محمود طرزی و سردار عبدالرحمن(یکی از مشروطه خواهان قدیم) نماینده امان الله خان در هند تبادل شده و توسط انگلیس ها کشف شده بود، همکاری افغانها را با ملیگرایان هند (که انگلیس ها آنرا آشوبگران هندی می خواند) نشان میداد. در خلاصه یکی از مکاتیب میرزا غلام حیدر خان به غازی امان الله خان که بتاريخ ۷ می نوشته شده بود میخوانیم که: "چون تمام مراسلات من علیه حکومت بریتانیا میباشد، من با شنیدن خبر بازرسی پسته خانه، امر مقاومت مسلحانه را صادر کردم. اگر ضرورت شد، من در شهر پشاور جهاد را آغاز خواهم نمود. با شنیدن این، حدود هشت هزار (۸۰۰۰) نفر پشاور، هم هندو و مسلمان، به کمک من آمدند. آنشب دوهزار (۲۰۰۰) نفر از قرای خارج شهر پیشنهاد کمک کردند. من به آنها گفتم که در وقتش آنها را دعوت خواهم نمود. گروه نظامی سکه ها به هندو ها اطمینان داده اند که به مسلمانان به دیده برادر مینگرند، و بر آن ها فیر نخواهند کرد(۸)".

یک راپور دیگر محرمانه انگلیس ها خلاصه مکتوب غازی امان الله خان به حاجی صاحب ترنگزی را چنین نقل میکرد: "به خداوند دعا میکنیم که در راه جهاد استوار باقی بمانید. از اعلامیه چاپی پخش شده مرام ما را خواهید دانست. ما سیه سالاری مقرر کرده ایم که به شما مشوره و مهمات خواهد داد(۹)".

انگلیسها همچنان مکاتیب ارسالی مولانا عبیدالله سندی، وزیر حکومت مؤقت هند در کابل، را بدست آورده بودند. در یکی ازین مکاتیب، مولانا عبیدالله سندی، از تمام هندوستانی ها تقاضا کرده است تا با عساکر افغانی ایکه به هند حمله خواهند کرد، همکاری نموده، انگلیسها را به قتل برسانند، و خطوط تلفون، راه های آهن و ارتباطات را مختل سازند. اسناد کشف شده دیگر مربوط به دوسیه به اصطلاح توطئه افغان ها علیه حکومت هند هم از روابط نزدیک بین ملی گرایان تبعیدی هند و عاملین مخفی امان الله خان در هند (حکیم اسلم و مولوی منظور)، حکایت میگرد(۱۰). البته تقاضای استقلال تنها به اقدامات دیپلماتیک و نشر بیانیه ها و اعلامیه ها محدود نماند، و اغماض و تسلیم نشدن مقامات انگلیسی به خواسته های مردم افغانستان امان الله خان را مجبور ساخت، راه جنگ را اختیار کند، و مسئولیت این جنگ بدوش انگلیس ها میباشند. (ادامه دارد).

مأخذ:

۱. اسنادمحرمانه مربوط به سرحدشعبه خارجه، پاراگراف ۹۸ شماره های ۱-۱۵۸، جون ۱۹۱۹، آرشیف استخبارات هند بریتانوی.
۲. اسنادمحرمانه مربوط به سرحدشعبه خارجه، پاراگراف ۷۱۲، شماره های ۷۰۵-۸۰۶، اکتوبر ۱۹۲۰، آرشیف استخبارات هند بریتانوی
۳. زمانی، عبدالرحمن (۲۰۰۷)، زمانی، عبدالرحمن (۲۰۰۷). جنگ استرداد استقلال افغانستان: جبهه فراموش شده چترال و کنر. مؤسسه نشراتی مسکا. ص ۸۵. www.zamanifamily.com
۴. Shah, Ikbali. (2004) Modern Afghanistan. Lahore, Sang-e-Meel Publications. صفحات ۱۰۱-۱۰۲.
۵. اسنادمحرمانه مربوط به سرحدشعبه خارجه، پاراگراف ۷۱۱، شماره های ۷۰۵-۸۰۶، اکتوبر ۱۹۲۰، آرشیف استخبارات هند بریتانوی.
۶. همانجا، پاراگراف ۷۱۳.
۷. میرزا غلام حیدر خان وردکی پسر غلام رضا خان و برادر میرزا غلام محمد خان وردکی (وزیر تجارت دوره امانی) از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۱۹ امر پسته خانه افغان در پشاور ویکی از پنج نفر وکلای امیر افغانستان در دوران سلطنت امیر حبیب الله خان در هند بریتانوی بود. وی در ماه می ۱۹۱۹ (دوران جنگ سوم افغان و انگلیس) بخاطر فعالیت های ضد انگلیسی بازداشت و به برما تبعید شد. چهار وکیل دیگر عبارت بودند از کرنیل حاجی شاه بیگ خان نماینده امیر در هند، کرنیل غلام رسول خان وکیل التجار امیر در بمبئی، دوست محمد خان وکیل التجار در کراچی، و ناظر محمد علم خان در راولپندی. مطابق به راپور های استخبارات انگلیس از جمله همه اینها میرزا غلام حیدر خان و ناظر محمد علم خان خیلی فعال، پر انرژی و وفادار به افغانستان بودند.
۸. IOL, L/P&S/10/819/227 (آرشیف استخبارات هند بریتانوی).
۹. همانجا
۱۰. IOL, L/P&S/10/808/1061 (آرشیف استخبارات هند بریتانوی).